

אוניברסיטת בר-אילן

**תהליכי עדכון בעקבות מידע סותר בטקסט נרטיבי:
מידת נגישות הקורא אל המידע הקודם**

סיון שפירא

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן.

תקציר

הטקסט הנרטיבי הוא בעל מבנה תבניתי מוגדר – הסכמה הסיפורית אשר לה השפעה על הבנת הטקסט, מכיוון שהיא עוזרת לקורא ליצור ייצוג מנטאלי של הטקסט ולעדכן אותו על סמך המידע המתווסף בטקסט. הסכמה הסיפורית כוללת בדרך כלל פתיח שבו מוצגת הדמות הראשית ומידע על אודותיה הכולל את המאפיינים הייחודיים לה, כגון תכונותיה ועמדותיה. בעזרת המידע המוצג לקורא בפתיח, הוא בונה ייצוג מנטאלי ראשוני של הדמות בזיכרונו, ועל סמך ייצוג זה הוא מנבא את שעתיד להתרחש בטקסט. במהלך הקריאה, בכל פעם שהקורא נתקל במידע חדש על אודות הדמות הראשית, נוצר תהליך עדכון (Updating Process), שבו מתבצעת אינטגרציה של המידע החדש בייצוג המנטאלי הראשוני של הדמות שבנה הקורא בזיכרונו. כאשר המידע החדש אינו מתיישב כהלכה עם הייצוג המנטאלי שבנה הקורא, יכולתו לבצע את תהליך העדכון בהצלחה מתערערת.

כאשר קוראים נדרשים לבצע תהליך עדכון למידע חדש שסותר את הייצוג הראשוני שבנו על אודות הדמות הראשית, קצב קריאתם מואט (Albrecht & O'Brien, 1993). מכיוון שבטקסטים נרטיביים רבים מידע חדש אינו תואם את הייצוג הראשוני של הדמות, בין היתר כדי ליצור מתח ועניין בקרב הקוראים, מידת הנגישות למידע הקודם צריכה להיות מוגבלת, שאם לא כן הקורא לא יצליח לעדכן את הייצוג המנטאלי כהלכה והבנתו את הטקסט תיפגע (Rapp, 2008). עוד נמצא במחקרים כי כאשר המידע הסותר את הייצוג של הדמות מסופק בהדרגה, דהיינו, לפניו מוצג מידע מפרק או מידע מחליש, הקורא מצליח לעדכן את המידע הסותר באופן יעיל יותר (Gueraud, Harmon, & Peracchi, 2005; Kendeou, Smith, & O'Brien, 2013; Rapp & Kendeou, 2007). עם זאת, טרם נבחן אם לעוצמה של המידע הקודם, קרי הסיבות המובילות לבניית הייצוג המנטאלי הראשוני של הדמות, השפעה על יכולת העדכון של ייצוג זה בעקבות הצגת מידע סותר בהמשך. לאור הנאמר לעיל, מטרת המחקר הראשונה של המחקר הנוכחי היא לבחון אם כאשר בפתיח של הטקסט מוצג לקורא אפיון של הדמות (במחקר זה: צמחונות), ובסמוך גם הסיבה לאפיון זה, יכולת העדכון של הקורא את הייצוג הראשוני של הדמות בעקבות מידע סותר (במחקר זה: הדמות אוכלת בשר) תושפע מהסיבה שהוצגה בפתיח. הנחת היסוד הייתה שככל שהסיבה לאפיון הראשוני של הדמות בעלת עוצמה חזקה יותר, 'ערך ההוד' שלה יהיה גבוה יותר, ולכן היא תקשה על הקורא לעדכן את הייצוג המנטאלי הראשוני בעקבות מידע הסותר את המידע הקודם.

מטרת המחקר השנייה היא לבחון את מידת ההשפעה של הצגת מידע מחליש לפני המידע הסותר, כלומר, לבדוק אם העוצמה של המידע הקודם, קרי, הסיבות המובילות לבניית הייצוג המנטאלי הראשוני של הדמות, תושפע מהצגת מידע מחליש, ולפיכך הסיבות לא ישפיעו על יכולת העדכון של הייצוג הראשוני בעקבות הצגת מידע סותר. מטרה זו נובעת ממחקרים שבהם נמצא כי בכוחו של מידע מחליש להגביל את מידת הנגישות של הקורא למידע קודם (Kendeou et al., 2013).

מטרת המחקר השלישית היא לבחון אם היכולת לזהות את הסתירה בין הייצוג הראשוני של הדמות ובין מידע הסותר ייצוג זה מושפעת מעוצמת הסיבה שניתנה לאפיון של הדמות בפתיח ומנוכחותו של מידע מחליש.

לצורך ביצוע המחקר נעשה שימוש בשמונה טקסטים נרטיביים, אשר חולקו לשני סטים. סט א' כלל ארבע גרסאות לטקסט נרטיבי דומה, המצריך מהקורא לבצע עדכון מנטאלי של המידע הראשוני בעקבות מידע סותר. בכל הטקסטים, בתחילת הסיפור מוצגת הדמות כצמחונית, לאחר מכן בשלושה מהטקסטים מוצגת לקורא סיבה מדוע הדמות בחרה להיות צמחונית, ואילו בטקסט הרביעי לא מוצגת סיבה לצמחונית. בסוף כל הטקסטים מציגים לקורא מידע שסותר את ייצוג הדמות כצמחונית: הדמות מזמינה המבורגר במסעדה. סט ב' כלל את אותם הטקסטים הנרטיביים שהופיעו בסט א' בהבדל אחד: בכל אחד מהטקסטים, טרם הופעת המידע הסותר, הוצג מידע מחליש שמטרתו לערער את ייצוג הדמות כצמחונית על ידי הסבר מדוע ייתכן כי הייצוג של הדמות כפי שהוצג בתחילת הסיפור, אינו תקף עוד.

במחקר השתתפו 168 תלמידי כיתות ז'. כל התלמידים נבחנו במבחני רקע שפתיים (מבחן אוצר מילים, מבחן מודעות מורפולוגית, מבחן ידע תחבירי והשלמת קלוז), שמטרתם הייתה לאשר כי השונויות בין קבוצות המחקר במטלת הבנת הנקרא אינה נובעת מהבדלים ביכולות שפתיות. נוסף על כך, כל נבדק ביצע את המטלה המרכזית של המחקר – קריאה של אחד משמונת הטקסטים. היכולת לעדכן את הייצוג המנטאלי של הטקסט בעקבות מידע סותר נמדדה באמצעות שני מדדים: זמני הקריאה של המידע הסותר ושאלות הבנה שבחנו אם לאחר סיום הקריאה הקורא זיהה את הסתירה המופיעה בטקסט.

בנוגע למטרת המחקר הראשונה, ממצאי המחקר הצביעו כי הסיבות השונות שהוצגו לצמחונויות של הדמות בפתיח השפיעו באופן שונה על היכולת לעדכן את הייצוג המנטאלי של הטקסט בעקבות מידע הסותר את הייצוג הראשוני של הדמות כצמחונית. זמן הקריאה של המידע הסותר בטקסטים בסט א' שבהם הוצגה לנבדקים דמות ראשית שבחרה להיות צמחונית עקב

חברות או עקב דיאטה, היה ארוך יותר מזה שבטקסטים שבהם הדמות הראשית החליטה להיות צמחונית בשל אמונה או כאשר לא הוצגה סיבה להיותה צמחונית. ממצאים אלה מלמדים כי בעת קריאת מידע סותר, מידת הנגישות של הקורא אל המידע הקודם וחזרתו לתודעתו של הקורא מושפעות מהיקף תשומת הלב שהמידע הקודם מקבל בעת קריאתו לראשונה, כך, שמידע שמקבל תשומת לב גבוהה יותר בעת הקריאה זוכה לערך הדהוד גבוה יותר, ולכן מידת הנגישות של הקורא אליו בהמשך הקריאה גבוהה יותר.

בנוגע למטרת המחקר השנייה, נמצא כי בין הקוראים שקראו את הטקסטים בסט ב' שבהם סופק מידע מחליש שמטרתו לערער את ייצוג הדמות כצמחונית טרם הופעת המידע הסותר, לא נמצאו הבדלים בזמני הקריאה של המידע הסותר. בכך ממצאי המחקר מחזקים מחקרים קודמים הגורסים כי להצגת מידע מחליש טרם הצגת המידע הסותר השפעה על מידת הנגישות של הקורא אל המידע הקודם.

בנוגע למטרת המחקר השלישית, לא נמצאו הבדלים במידת הזיהוי של הסתירה בטקסט בין הנבדקים שקראו את הטקסטים השונים, הן בקרב הקבוצות שקראו טקסט ללא החלשה (סט א') והן בקרב הקבוצות שקראו טקסט עם החלשה (סט ב'), כך שבשתי הקבוצות מרבית הנבדקים זיהו את הסתירה בטקסט כאשר נשאלו על כך. ממצא זה מעיד כי המידע הקודם על אודות הייצוג הראשוני של הדמות נשאר בתודעתו של הקורא לאורך כל הקריאה, על אף נוכחותו של מידע מחליש.

כדי לבחון מהם הגורמים המשפיעים על מידת הזיהוי של הסתירה בטקסט, הוחלט לבדוק אם קיים קשר בין מדד זה ובין ההישגים במבחני הרקע השפתיים. נמצא כי מבחני הרקע השפתיים היוו מדד מהימן ביותר למידת הזיהוי של הסתירה בטקסט, כך שכולל שההישגים במבחני הרקע השפתיים היו גבוהים יותר, מידת הזיהוי של הסתירה בטקסט הייתה גם היא גבוהה יותר.

ייחודיותו של מחקר זה היא בכך שהוא חושף כי לעוצמת המידע המוצג לקורא על אודות מאפייניה של הדמות הראשית בפתיח הטקסט הנרטיבי, השפעה על יכולתו לעדכן את הייצוג המנטאלי הראשוני של הטקסט בעקבות מידע הסותר את הייצוג הראשוני של הדמות. משתנה זה טרם נבדק במחקרים קודמים. המחקר מצביע כי מידת הנגישות של הקורא אל המידע הקודם על אודות הדמות נגזרת ממידת תשומת הלב שניתנה לו בעת קריאתו בתחילת הטקסט. כדי להעמיק בממצאים שהתקבלו במחקר הנוכחי, מומלץ לבחון אם מידע סותר מאט את קצב הקריאה גם בטקסטים שבהם ישנם מספר יחידות שיח לאחר המידע הסותר, ולבצע השוואה בין זמני הקריאה של החלק שלפני המידע הסותר ובין זמני הקריאה של החלק שאחריו.